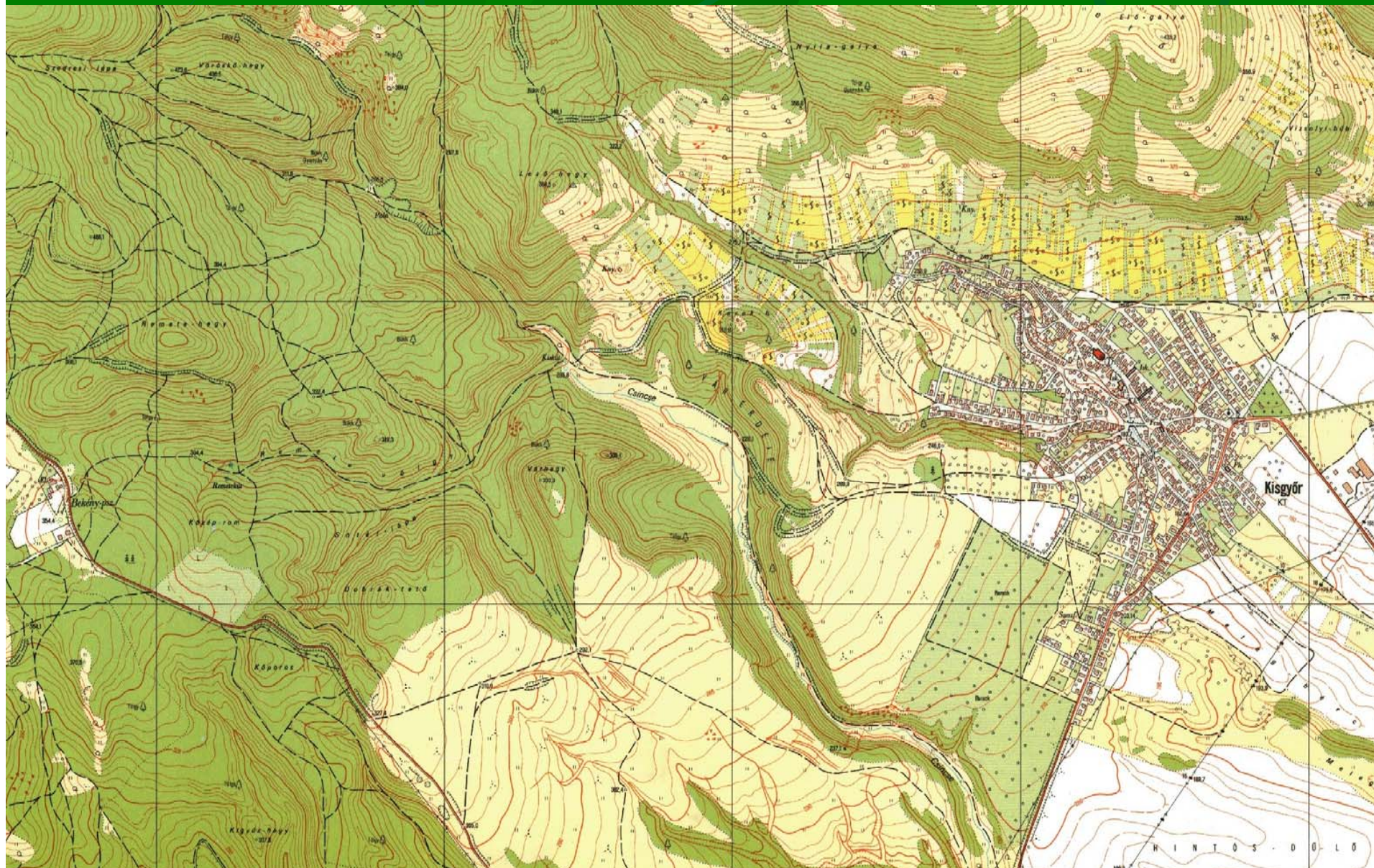

PARLAGI SAS TANÖSVÉNY KISGYŐR

KISGYŐR

TANÖSVÉNYÜNKÖN EZEKSEL AZ ISMERTETŐKKEL TALÁLKOZHATSZ:

Bemutakozó

**ZÖLD
IRÁNYTŰ**
Alapítvány

Kedves látogatók örömmel üdvözljük önöket, abból az alkalmából, hogy megérkeztek a kiskisgyőri „Parlagi sas” tanösvény helyszínére.

Községünk jelentős történelmi múltra tekinthet vissza, településünk helyén már a bronzkorban is település volt. A miskolci Herman Ottó Múzeum sok itt talált agyagedény leletet őriz. Határában őskori földvárak nyomai láthatók. Ezek közül legismertebbek a Halomvár-, és a Leányvár. De ehhez hasonló a többi is, a Hársasvár, a Majorvár és Kecskvár. Kiskisgyőr neve is a gyűrű alakú földvárak nevéből származik. A honfoglalás korában ehhez hasonló földvár volt Diósgyőrben is. Így vele kapcsolatban, de megkülönböztetésül kapta a nevét, mert míg Diósgyőrt Nagycsátró neveztek, ennek a községnek Kiskisgyőr lett a neve.

Történezeink, régészeink jóvoltából a honfoglalásról, eleink életmódjáról ma már sokat tudunk. Csak következtethetünk arra, hogy településünk, Kiskisgyőr milyen szerepet tölthetett be a Kárpát-medence birtokbavételekor. Álmos vezértől, fiától Árpád fejedelemtől István megkoronázásáig száz év is eltelt. Amikor Őrs Úr nemzetsége Borsod megye területén elhelyezkedett, a Bükkalját is belevéve, Kács és Harsány települések mellett már Kiskisgyőr is feltűnik, még ha csak 20 család lakott is benne.

Az első évszám, 1261, azért fontos, mert oklevélben ekkor írták le először a település nevét. Ezt az évszámot tekintjük a község hivatalos megszületése évének. Az oklevél 1261. szeptember 9-én keletkezett. IV. Béla király adta ki.

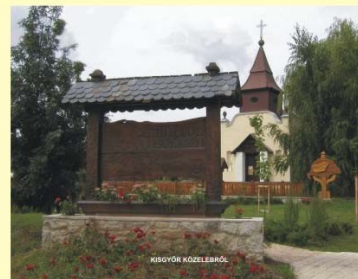
Történelmünk egyik fájó eseménysora, a tatárjárás emlékezetesen nagy veszteség volt, s megyénket, Borsodot jelentősen érintette. Kiskisgyőrhöz közel van a Sajó, ahol a magyar sereget a tatárok megverték (Muhi 1241). Az emberveszteségünk azért lehetett viszonylag kicsi, mert a lakosság az erdőbe menekülhetett.

A diósgyőri vár, várispánság szerepe mindig fontos volt Kiskisgyőr életében. Az 1300-as évek elejétől a diósgyőri uradalom királyi birtok lett. A XIV-XVI. században a mindenkor magyar király jegyajándékképpen adta a királynénak. Ebben az időben a vár és a birtok a királyi várnagy felügyeletére volt bízva. Kedvenc tartózkodási helye volt a felújított és királyi pompával berendezett vár és vadászatra alkalmas környéke. I. Lajos királynak és utódainak, köztük Hunyadi Mátyásnak is.

A török hiába sarcolta megyénket, hiába foglalta el a közelünkben lévő híres Eger várát (1596), Diósgyőr várát nem tudta bevenni. Kiskisgyőrt felgyújtották ugyan, de a török hatalom igazán nem tudta igájába hajtani. Az országhárom részre szakadása után Kiskisgyőr is kiszolgáltatottá vált, a királyi kincstár a Diósgyőrhöz tartozó birtokot bérbe adta, elzálogosította. A török időkben tért át a falu lakossága a református hitre. Kiskisgyőr református egyháza 1576-ban alakult és megmaradt az ellenreformáció idején is. A jelenleg is fennálló templomát 1776-ban Mária Terézia idejében építették, de hozzá a torony építését II. József engedélyezte.

A XVIII. században a kamara a zálogbirtokosoktól visszazerezte Diósgyőrt, s mint uradalmi birtokra, Kiskisgyőrré is rátette a kezét.

Ennek a gazdag múlttal rendelkező, festői környezetben fekvő település, természeti értékeit ismerhetik meg a tanösvény állomásain, ahol kellemesen kikapcsolódhatnak.

A tanösvény látogatásának szabályai:

**ZÖLD
IRÁNYTÚ**
Alapítvány

1. A KEDVES LÁTOGATÓKTÓL kérjük, hogy ne térjenek le a kijelölt tanösvény nyomvonaláról. A környék értékes élővilágának védelme érdekében a kijelölt útról letérni TILOS!
2. A túra során keletkezett hulladékot ne dobják el!!! A faluba visszatérve, az ott található szemetes edényekbe helyezték azt el.
3. Tűzet rakni csak a kiépített tűzrakó helyen szabad (Remete-kút)! Tűzgyújtási tilalom idején még ott is TILOS!
4. A bejárás során kérjük, tartsák be az erdőjárás íratlan szabályait. A lehető legkisebb zajjal, csendben közlekedjenek, ezzel kevésbé zavarják az élővilágot és sokkal több mindent fognak látni, hallani a túra során.

Ezen szabályok betartásával önök is tesznek a természet védelméért és biztos, hogy élményekkel gazdagabban térnek majd haza.

A „Parlagi sas” tanösvény a helyi általános iskola pedagógusainak elképzelése alapján a Zöld Iránytű Alapítvány és a Kisgyőri Polgármesteri Hivatal, falubeli szakemberek és a Bükk Nemzeti Park Igazgatóság munkatársainak munkája nyomán készült.

1

Szürkekőbánya

ZÖLD
IRÁNYTŰ
Alapítvány

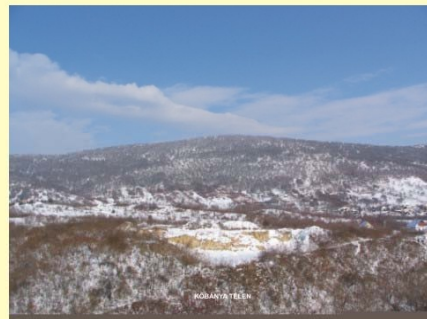
A faluban és környékén már évszázadokkal ezelőtt volt kőfejtés. Az intézményes kőbányászaton kívül is minden gazda talált építkezésre alkalmas követ a falu határában. A kőbányában „nagy vastangákkal” termelhette a család a rokonsággal együtt a követ.

Kisgyőr területén ez a kőbánya csak időszakonként működő kőfejtő. Házépítés, útjavítás, útépítés alkalmával művelik. A szürkés színű követ a falu minden házánál megtalálhatjuk.

Használják a követ házak, kerítések alapjának elkészítésekor betonba úsztatva. Sok helyen láthatunk még a faluban szárazon rakott kőkerítéseket, ilyen kerítések mentén szépen díszlik a borostyán, de a tetején megél a rozsdás kövirózsa, a különféle varjúháj fajok és kivadult nőszirmok is.

A Bübtetőn is fejtettek olyan áthalmazódott riolittufa változatokat, amiket a falu útjainak, udvarainak feltöltésére, gödrök betemetésére használtak.

A kisgyőri szürkekő anyaga összesült riolittufa (Gyulakeszi Riolittufa Formáció, Kisgyőri Tufa, riolitignimbrit)

2

Búb-tető

(hagyományos állattenyésztés: szürke marha, kecske, mangalica)

ZÖLD
IRÁNYTŰ
Alapítvány

A **magyar szürkemarha** a szarvasmarha magyarországi fajtája. A ridegtartáshoz való jó alkalmazkodó képessége miatt hegy és síkvidéken egyaránt legeltették.

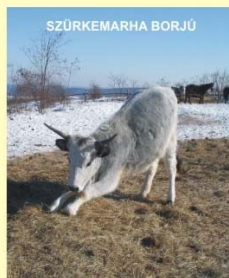
Jellemzői: szilaj természet, jellegzetes, szép hosszú szarvak. Megjelenése tetszetős tartása nemességet, erőt és szívósságot sugároz. Igénytelen a tartása, jól fejlődik istállózás nélkül is. Kiváló igavonó erő. Húsát különösen kedvelik ízletessége miatt.

A török hódoltság idején a szürkemarha kereskedelem virágzott, lábon hajtották a gulyákat a vásárokra, gyakran igen nagy távolságokra is. A gépesítés és a tejelő fajták iránti megnövekedett igény következtében a XX. században a kihalás szélére került. Az 1960-as évektől kezdve szakemberek dolgoznak a fajta megmentésén. Napjainkban újra fellendülőben van a magyar szürkemarha tenyésztés.

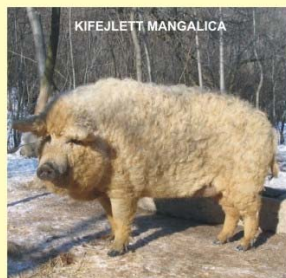
A **mangalica** ősi magyar zsírsertés. Kistestű, vékony csontozatú és göndör szőrköntös borítja. Négy színváltozata van, legelterjedtebb a szőke. Főleg az ország középső részén terjedt el. A mangalica a múlt század második felétől mintegy 100 éven keresztül európai hírt és rangot jelentett a magyar sertésenyésztésnek. A zsírsertés fénykora után keresztezték a szaporaság és a hústermelő képesség növeléséért. A bükkaljai tölgyesekben hizlalt makkoltatott állatok is az ellenálló mangalicák közül kerültek ki.

Földünk egyik dinamikusan fejlődő állattenyésztési ágazata a kecsketartás. Európa kivételével a kecsketartás legfontosabb terméke a hús és a tej. Nyugat-Európában ma annyira megbecsült a kecsketej és tejtermékek, hogy a jómódúak táplálékává vált. A kecskefajták több szempont szerint csoportosíthatók. Hasznosításuk szerint tej-, szőr-, valamint vegyes hasznosítású fajokat különböztetnek meg. Ez utóbbiakon a tej- és hústermelés kombinációját értik. Hazánkban nagy múltra tekint vissza a tenyésztésük. Magyarország kecskeállománya vegyes színezetű: fehér, fekete, vörös és sárga színű, valamint ezek keveréke lehet.

Jellemzője az erős csontozat, a szarvaltsága, a jellegzetesen sovány test. A kopár domboldalak, legelőterületek kialakításában nagy szerep hárult a kecskékre, melyeket sokszor birkanyájakhoz csapva legeltettek Kisgyőr határában is.

SZÜRKEMARHA BORJÚ

KIFEJLETT MANGALICA

KOSOK

3

Kőrakások

(szőlőtermesztés, hagyományos gyümölcsösök)

ZÖLD
IRÁNYTŰ
Alapítvány

A kisgyőri szőlőművelési és gyümölcstermesztési hagyományokkal ismerkedhetnek meg látogatóink ezen az állomáson.

A bükkaljai táj általános földrajzi jellemzőinek rövid bemutatását terveztük. Ha a talaj kőzetanyagát vizsgáljuk riolittufa, agyag, lösz, kavics, homok a fő talajképző anyagok. A talajok nagyrészt barna erdőtalajok, csernozjom barna erdőtalajok, agyagbemosódásos barna erdőtalajok, a völgytalpakon réti öntéstalajok. Kisgyőr környéke a Bükk-vidék egyik legértékesebb, leggazdagabb növényzetű területe, melynek kialakulásában nemcsak a természeti tényezők (eltérő kőzet,- talaj,- klímaviszonyok), hanem a korábbi tájhasználat során alkalmazott gazdálkodási módok (szőlő- és gyümölcsültetvények, legeltető állattartás, kaszálás) is közrejátszottak. Míg a természeti adottságoknak megfelelő növénytakarások (klímazonális erdők, sziklaerdők) átalakulása nem jelentős, addig a hagyományos gazdálkodás visszahozásával illetve eltűnésével ezen másodlagos élőhelyek erősen leromlott állapotba kerültek. A területek megfelelő kezelése emiatt is igen fontos. Az extenzív gazdálkodás révén ezek a térben összekapcsolt élőhelyek egységes rendszerré állnak össze, biztosítva az **ökológiai hálózat** elemeinek egészséges működését, ahol az olyan vonalas élőhelyekre nagy szerep hárul a természetes növényzet és állatvilág összekapcsolásába, mint például a patak völgyeket kísérő ligeterdők, a történelmi utakat kísérő löszös mezsgyék, melyek ezáltal az **ökológiai folyosók** klasszikus példái is tekinthetők.

A Bükkalja eredeti növénytakarója a ligetes erdősztyepp tölgyesek, melyek szerves kapcsolatban álltak mind a mészköterületek zart erdősegeivel, mind pedig a völgytalpak vizes élőhelyeivel (mocsárrétek, magassásosok, ligeterdők).

A Bükk lábának lankás dombvidéke, különösen a hegység déli előtere (Bükkalja) nagy múltú szőlő és gyümölcstermelő vidék, köszönhetően a kiváló földrajzi fekvésének és talajtani, éghajlati adottságainak.

A helyi gazdák nemcsak saját részre, hanem eladásra is termeltek. A gyümölcs árusítása június elején, a korai cseresznyével kezdődött, s egészen október végéig, a szüret befejezéséig tartott. A gyümölcskereskedelm legfontosabb portékája a szilva volt, ezt adták legnagyobb tételben, s azzal jártak a legmesszebbre.

Néha télen is járták a gyümölcsös szekerek az Alföldet: a téli almák, körték csak jóval a leszedésük után váltak fogyaszthatóvá.

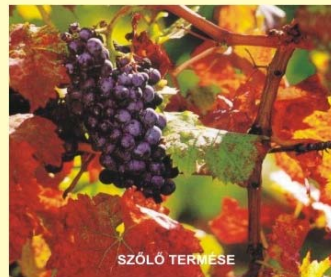
A Bükkalja 1970 óta önálló borvidék. Hatalmas kőfaragásokkal díszített, nemes penésszel vastagon borított pincékben találjuk a táj borait. Alapvetően fehérbortermelő terület, ajánlott fajták a fehérbort adó szőlők esetén: chardonnay, leányka, olaszrizling, csereszegi fűszeres és a karát. Borai illatos, savban, zamatban gazdag fehérborok, melyek sajnos ritkán kerülnek önálló palackozásra.

A tanösvény ezen állomásán bemutatható gyümölcs és szőlőfajok, fajták:

1. Szilva: bódi, besztercei, veres, fehér
2. Cseresznye: korai, középkorai, feketére érő, szív alakú (magról kelt tájfajták)
3. Meggy: elsősorban a cigánymeggy
4. Őszibarack: fehér és sárga húsú magról kelő (rövid életű tájfajták)
5. Kajsziarack: korán érő, apró tájfajta
6. Alma: édes alma, borizű, csörgős nyári alma, nemes sóvári, fontosalma, rétesalma, kormos alma, londoni pepin stb.
7. Körte: császárkörte, árpával érő körte, kormos körte, sándorkörte, (ma még sok felhagyott szőlőben fellelhető egy-egy öreg körtefa)
8. Barkóca, berkenye, birs, dió
9. Szőlő: gohér, juhfark, járdovány, hárslevelű, furmint, leányka, olaszrizling stb.

A szőlő és gyümölcstermesztés helyszínei a falu határában a szőlődűlők voltak. Garáddal (garágyával), sövénykerítéssel védve. Helyenként ma is láthatók a birssövények, szilvások, meggyesek. A hegyoldalba hosszan felnyúló parcellákat árkokra tagolták az erózió csökkentése érdekében.

A bejárás a szőlőskertbe csak a kapukon volt lehetséges.

4

A Leső-hegy

(panoráma, a környék növény- és állatvilágának bemutatása)

ZÖLD
IRÁNYTÚ
Alapítvány

A Leső-hegy, mely kitűnő panorámás kilátásáról is ismert, a terület egyik természeti értékekben legértékesebb része. A sztyeppréteken, másodlagosan kialakított írtásréteken számos értékes növényfaj találja meg életfeltételeit. Tavasszal bontja szirmait a leánykőköröcsin, melynek egyik legnagyobb bükki populációja található itt. Különösen virágigzagdok a gyeppek a tavasz második felében illetve nyár elején, amikor a hosszulevelű- és a borzas árvalányhag borítja be fehér szőnyegével a domboldalakat. A védett kosborfajokat az agárkosbor és a bíboros kosbor képviseli. A nőszirmok közül előfordul a sárga virágú tarka nőszirm és a jellegzetes fűfélékre emlékeztető levelű, kékvirágú pázsitos nőszirm is.

Ezekben a virágokban gazdag gyepekben sok értékes lepkefaj él. Jellemző fajok a boglárkalepkék, nagyfoltú hangyaboglárka, északi boglárka, bükki szerezsenboglárka, tarkalepkék közül a Kárpát-medencei bennszülött faj, a magyar tarkalepke. A szőlőhegy lejtőjén határokat jelző mesterséges kőhalmokat, kőgaradokat látunk. Ezen a kőgaradokon maradtak fenn az eredeti növény- és állatvilág maradványai is, ahonnan a szőlők felhagyása után a terület visszagyepesedése, erdősődése megindult. Megtelepedett itt a fagyal, a kökény, a veresgyűrű som, a húsos som, elvadult bódi szilva, fekete cseresznye, dió. Jól láthatók a vidékre jellemző keskeny, hosszú „nadrágszj” parcellák. Óreg szőlőiket sokan már nem művelik. Az ilyen szőlőket hamar átveszi egyeduralkodásra a bódi szilva és a szeder.

A szőlőparcellák nitrofil szegélyeinek jellemző lepkefaja, a farkasalmalepke. A Gallya délnék kitett oldalain melegkedvelő tölgyesek és sztyepprétekkel szabdaltsztyeppréteket találhatók, tatárjuharos szegéllyel. Itt él az egyik büszkeségünk a magyar fésűsbagoly-lepke, amely a tatárjuharon fejlődik és a meleg tölgyesek szegélyén repül a tavaszi éjszakákon. A környéken élő hullóközül gyakran találkozhatunk a pompás színű zöld gyikkal vagy a gyakorinak mondható erdei siklóval. Itt fontos megjegyeznünk, hogy a Bükk hegységben nem él méreganyaggal rendelkező kígyó!!! A tőlük való félelem itt teljesen alaptalan.

A térség háborítatlan ritka erdei ragadozó madarak költőhelyeit rejtik: parlagi sas, békászó sas, darázsölyv. A ragadozó madarak közül gyakran láthatunk a környéken egerészölyvet, héját, karvalyt. A ritkább madárfajok közül megtalálható itt a holló, a fekete harkály, a fehérhátú harkály és a szürke küllő is. A tanösvény végigjárása során leggyakrabban az alábbi madárfajokkal találkozhatunk: nagy fakopács, széncinege, csuszka, töviszúró gébics, énekes rigó, barátposzáta, szajkó és citromsármány. A Bükkre jellemző nagyvadak (őz, gímszarvas, muflon, vaddisznó) mellett említést érdemelnek a környéken még nagyobb számban előforduló vadmacskák is.

A parlagi sással, mint fészkelő madárral elsősorban a hegység peremterületein találkozhatunk. E faj hazánkban éri el elterjedésének nyugati határát. Európa egyik legjelentősebb, és növekvő populációjának a szlovák-magyar határ két oldalán elhelyezkedő Kárpát-medencei állomány tekinthető. Európában e faj fenntartása közös szlovák-magyar kötelezettség.

Fő táplálékát a hörsög és más nagyobb testű rágesálók, madarak képezik. Téli vonulási-kóborlási időszakában a mezőgazdasági területeken apróvadat (nyulat, fácánt) is képes megfogni, ezek közül csak a legyengült, megsebzett egyedekre vadászik. A havas, kemény téli időben etetésre szorulhatnak. Erre alkalmas bármely háziállat teteme (juh, ló, szarvasmarha), de a lőtt vad vagy annak zsiger is. A legfőbb veszélyeztető tényezők napjainkban is a lelővések és a fészkei közelében végzett erdészeti tevékenység. Az öreg madarak a fészkelő hely környékén telnek, a fiatalok viszont az ivarérettség kóborolnak. Eszmei értéke 1.000.000 Ft.

A globálisan veszélyeztetett fajból jelenleg 5 pár költ a hegységben. Az itt fészkelő párok a hegylábi, mezőgazdasági területekre járnak ki táplálkozni.

Ugyanúgy veszélyeztetett ragadozómadár fajunk a békászó sas, melynek a területen fészkelő állománya folyamatosan csökken. Sajnos korábban évtizedeken át ismert rejtőbűntől tűntek el a költő párok, ezért mára mindössze néhány fészkelő párról van információ. A védelmi intézkedések is nehezen tudják megállítani a csökkenést. A faj kizárólag zavartalan erdőkben költ ott, ahol még a táplálkozó területeken nem számoltott fel teljesen az állattartás és az ehhez kapcsolódó legeltetés, kaszálás.

A madárfauna csúcsragadozóit közül említésre méltó a kígyászölyv, mely főként mediterrán elterjedésű faj. Elsősorban letörpült melegkedvelő tölgyesekben találkozhatunk velük. Fészket a tölgyfákon lévő fagyöngybe vagy telepített fekete erdei fenyőkre építi. Ezek elsősorban zavartalan, nehezen megközelíthető hegyoldalokon találhatók. A hegységben fészkelő párok száma az utóbbi évtizedekben nem változott.

Meleg, déli kitétségi tölgyesekben költ a darázsölyv. Fő táplálékát hártványzárnyú rovarok adják. Előszóval ássa ki a föld alatt található darázs-fészkeket, és az abban fellelhető lárvákat fogyasztja. Ezeknek a kaparásoknak a nyomaival gyakran találkozhatunk a délies kitétségi gyepkel tarkított hegyoldalokon.

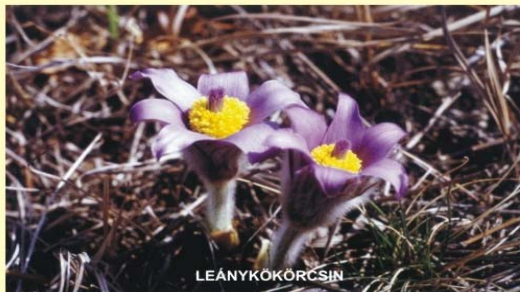
Szép számban költ a területen a héja és a karvaly.

A kerecsensólyomról és költéséről sajnos nincs pontos adat. Szórványos, költési időből származó megfigyelések még napjainkban is vannak. Keleti elterjedésű faj, melynek állománya a Kárpát-medence kivételével mindenütt csökken a világban. Ezért egyre fontosabb szerepünk van a faj európai populációjának megőrzésében! Vakmerő ragadozó, levegőben és földön egyforma ügyességgel fogja el zsákmányát. Télen főleg a fiatal példányok délre vonulnak, az áttelelők főleg fenyőrigót, balkáni gerlét és galambokat zsákmányolnak.

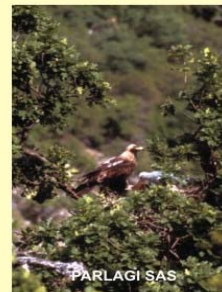
A veszélyeztetett hegyvidéki sziklai fészkeket Magyarországon a fiókák kirepüléséig minden évben folyamatosan őrzik. Az „ösi” hegyvidéki kerecsensólyom fészkelőhelyek megőrségét követően, napjainkban egyre több helyen telepszik meg közeli rokona a vándorsólyom.

KERECSENSÓLYOM

LEÁNYKÖKÖRÖCSIN

PARLAGI SAS

Kisgyőr

5

Kiskút, régi gémeskút

(legelőerdő gazdálkodás, állattartási módok)

ZÖLD
IRÁNYTÚ
Alapítvány

Ezen az állomáson egy régi gémeskút maradványa látható. A kút közelében legelő állatok itatását szolgálta. Ezelőtt ötven évvel a község lakóinak növendékmarha csordái legeltek a Várvidégyben, a Várerdő oldalán. Az itt található legelőerdő a szegényebb családok, a zsellérek szarvasmarháinak, sertéseinek, esetleg kecskéinek legeltetésére szolgált. A legelőerdő gazdálkodás a szövetkezetesítés óta megszűnt. Időnként a termelőszövetkezet legeltetett itt juhokat, szarvasmarhát, kecskét, de túllegeltetés sosem történt.

Tanösvényünk útvonalán száraz löszpusztagyepet figyelhetünk meg a Leső-hegyen, majd erdős sztepprétet érinttünk. Most a Csincse-patak völgyének üde rétjén vagyunk. Míg az égerligetek, a mocsári magaskórósok és a magas sásosok nem igényelnék beavatkozást, addig a völgytalpi kaszálók esetében a fenntartó jellegű kaszálás nagyban hozzájárul a változatos növényzet fennmaradásához. A kaszálókon megtalálhatjuk a réti cseszket (Festuca pratensis), a nádképi cserkeszt (F. arundinace), a réti ecsetpázsitot (Alopecurus pratensis), a réti ecsetpázsitot, pillangós virágzatú fehér- és vörös herét (Trifolium repens, T. pratense), réti ledneket (Lathyrus pratensis). Az itt termő fű kiváló takarmányt adna. (A pillangósok a takarmány tápértékét tovább javítják.). A patakvölgyekre jellemző vizes élőhelyek ritkaságai közül érdemes kiemelni a védett szibériai nősziromot (Iris sibirica), a réti iszalagot (Clematis integrifolia), a nyúlánk sást (Carex elongata), a mocsári csorbókát (Sonchus plaustris), a mocsári gólyaort (Geranium elongata) és a szálkás pajzsikát (Dryopteris carthusiana). A Csincse patak környékén él az európai nagy tűzlepke (Lycaena dispar rutilus), amely szintén veszélyeztetett. A vízfolyás melletti nádasokban közönséges a vízisikló (Natrix natrix), a pirókegér (Apodemus agrarius). A kétélűeknek fontos szaporodóhelye a völgyek vizes élőhelye. Közülük a leggyakoribb a barna varangy (Bufo bufo) és a pettyes góte (Triturus vulgaris). A patakban pedig vidrát (Lutra lutra) is megfigyeltek már.

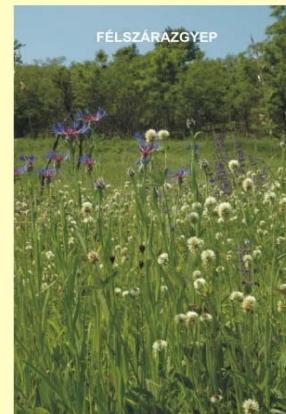
Kisgyőrben is, mint az egész Bükkalján a gyepművelés, a rét-és legelőgazdálkodás hanyatlás a figyelhető meg az állatállomány visszaesése.

ILYEN IS LEHET A GÉMESKÚT

TAVASZILEDNEK

FELSZÁRÁZGYEP

Kisgyőr

6

Remete-völgy

(természetes vízfolyások, hegyi patakok)

ZÖLD
IRÁNYTŰ
Alapítvány

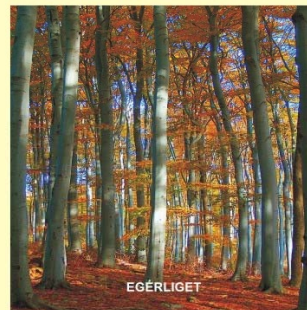
Az egykori nagy, dél-bükki patakok, amelyek a heglábi falvakban még az 1960-as években is több vízimalmot hajtottak, és a Bükk előterében óriási hordalékkúpot építettek egészen a Borsodi-Mezőség északi részéig, mára alig csordogáló időszakos csermelyekké váltak.

A Délkeleti-Bükk karsztjában áramló vizeket két jelentős hozamú, langyos vizű karsztforrás (kácsi-források, sályi Vízfő), az eocén mészkő vizeit pedig két kisebb hozamú forrás az Isten-kútja és a Remete-kút hozza felszínre.

1. A források minden típusa természetvédelmi érték, amennyiben természetes élővilágát részben megőrizte. Ennek érdekében a Nemzeti Park területén nem növelhető a foglalt források száma.
2. A forráslápok növényzete és állatvilága miatt minden állományuk védelmet érdemel, a meglévők pusztulását meg kell állítani.
3. Az égerlápserű égerligetek ritkaságuk és értékes növényfajaik miatt érdemelnek védelmet.
4. A hegyi láprétek a Bükkben ritka és védendő növénytársulások.
5. A patakokat kísérő növénytársulások megmaradt állományait meg kell őrizni, ahol lehetséges helyre kell állítani.
6. Fenn kell tartani a kisvízfolyások élővíz jellegét, a szivárgók, a források körül kialakult tocsogókkal, nedves térségekkel együtt.

ISZTA VIZŰ FORRÁS, A REMETE KÚT

ÉGERLIGET

LÁPRÉT

Kisgyőr

7

Zonális erdőtársulások

Cserhes-tölgyes (*Quercetum petraeae-cerris*),
gyertyános tölgyes (*Quercus petraeae-Carpinetum*)

ZÖLD
IRÁNYTŰ
Alapítvány

A hegység páratlanul gazdag növényvilágát az éghajlati sajátosságok valamint az igen változatos domborzati viszonyok határozzák meg.

Magyarországon a Bükk hegységben alakultak ki legrövidebben a helyi vegetációs zónák övezetességei.

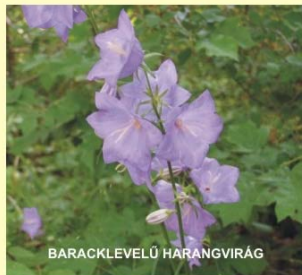
Hazánk erdőterületének nagy részét a tölgyerdők teszik ki. Meleg és száraz termőhelyen, tengerszint feletti 250-400 m-es átlagos magasságban a **cseres tölgyesek (*Quercetum petraeae-cerris*)** uralkodnak. A kocsánytalan tölgy (*Quercus petraea*) mellett a csertölgy (*Quercus cerris*), és ritkán a molyhos tölgy (*Quercus pubescens*) is megjelenik. Cserjeszintjük dús és többnyire jól fejlett, sok mezei juharral (*Acer campestre*), fagyallal (*Ligustrum vulgare*), egybibés- és cseregalagonyával (*Crataegus monogyna*, *C. laevigata*), húsos- és veresgyűrű sommal (*Cornus mas*, *C. sanguinea*). Gyakori típusjelző - lágyszárú fajai a ligeti perje (*Poa nemoralis*), az egyvirágú gyöngyperje (*Melica uniflora*) és a hegyi sás (*Carex montana*).

A gyepszintben gyakran előfordul a sátoros margitvirág (*Tanacetum corvimbosum*), a nagyvirágú méhfű (*Melittis grandiflora*), a tavaszi kankalin (*Primula veris*), a sárga gyűszűvirág (*Digitalis grandiflora*), a baracklevelű harangvirág (*Campanula persiciflora*).

A gyertyános tölgyesek (*Quercus-Carpinetum*) 400-600 m tengerszint feletti magasságban a nedvesebb klímájú völgyekben és az északi oldalon található. Jellemző a tavaszi időszakban gazdag lágyszárú szint, főleg hagymás növényekkel (geofitonokkal), melyek közül érdemes kiemelni a gyakori odvas keltikét (*Corydalis cava*), a salátaboglárkát (*Ficaria verna*), a bogláros szellőrőzsát (*Anemone ranunculoides*) és a galambvirágot (*Isopyrum thalictroides*). A nyári aspektusa már a lombkorona crös záródása miatt fejletlen, fajai közül érdemes megemlíteni a podagrafüvet (*Aegopodium podagraria*), a borzas repkényt (*Glechoma hirsuta*), a kapotnyako (*Asarum europaeum*), és a borostyánt (*Hedera helix*).

A **gyertyános tölgyesek** átmeneti erdő-társulások a bükkösök és a tölgyesek között. Lombkoronaszintjük kétszintű: a magasabbat a tölgyfajok főleg a kocsánytalan tölgy (*Quercus petraea*) és a csertölgy (*Q. cerris*) - a második szintet a gyertyán (*Carpinus betulus*) adja. A lombkoronaszintben még feltűnik a madáreresznye (*Cerasus avium*), elegyfaként megjelenik benne a korai juhar (*Acer plantanoides*) és a bükk (*Fagus sylvatica*) is. Az erősen záródó, többszintű lomb kevés fényt enged az erdő belsejébe, emiatt az erdők a bükkösökhöz állnak közelebb. A Bükk hegység lomberdeinek zömét környékünkön is gazdaságilag hasznosítják. Tanösvényünkön erdőtisztítási, fakitermelési munkákat is láthat az ide látogató.

Egy főhajtással emlékezünk ezen a helyen a tragikusan elhunyt fiatal botanikusra, dr. Less Nándorra (1963-1993), aki egy évtizeden keresztül a Bükk hegység, annak is a keleti részének a vegetáció- és flóratérképezését végezte.

BARACKLEVELŰ HARANGVIRÁG

BOGLÁROS SZELLŐRŐZSA

GYERTYÁNOS TÖLGYES

Kisgyőr

8

Remetekút-bükkös

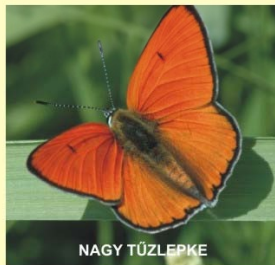
ZÖLD
IRÁNYTŰ
Alapítvány

A Remetekút közelében bükkerdőben gyönyörködhetünk.

A Bükk hegység tömbjét 1977. január 1. hatállyal nyilvánították nemzeti parkká azzal a céllal, hogy a hegység természetes növény- és állatvilágát, földtani, tájképi és kultúrtörténeti értékeit megőrizzük a jövő generációi számára. Több alkalommal bővítették a nemzeti park törzsterületét, így a korábbi katonai területek Kisgyőr határában 1996-ban nyerték el védettségüket.

Az agyagpalából meredek sziklaletörésekkel emelkedik ki a mintegy 40 km²-es, karsztos Bükk-fennsík. Az itt található felszíni karsztformák, szűk víznyelők, töbrök, sziklagerincek, mély szurdokvölgyek, hegyi rétek és barlangok változatossá teszik a tájat. A Bükk-fennsík peremének sziklasorai a „kövek vonulata” (Három-kő, Tar-kő, Cserepes-kő, Pes-kő, Ór-kő stb.) csodálatos panorámát nyújtanak a kirándulók, természetjárók számára. A Bükk átlagmagasságát tekintve hazánk legmagasabb hegysége, mészkőormai, fennsíkjának több kiemelkedése meghaladja a 900 m-es magasságot.

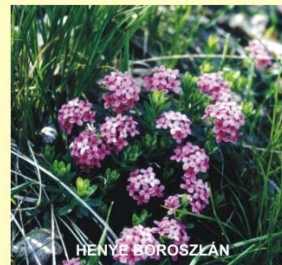
E változatos felszín és klímaviszonyai gazdag növény- és állatvilág kialakulását tették lehetővé. Egyaránt megtalálhatók itt mediterrán, magashegységi és jégkorszaki maradványfajok, egyedülállóan gazdag a lepkefaunája, rovarvilága. Mintegy 90 itt költő madárfaj ismert e területen, köztük több fokozottan védett faj. A hegységben kb. 1100 barlang található, melyek geológiai és vízminőségi szempontból kiemelkedő jelentőségűek. Egyes barlangok (Istállós-kői-bg., Suba-lyuk, Szeleta-bg. stb.) ősrégészeti leleteik révén -, míg mások méretük vagy éppen képződményeik kapcsán (István-lápai-bg., Láspis-bg. Stb.) váltak ismertté és fontossá a tudomány számára.

NAGY TŰZLEPKE

KARDFARKÚ LEPKE

HENYE BÖRÖSZLÁN

Kisgyőr

9

Várhegy-alatt

geológia (alapkőzet: vulkánikus kőzetek, agyagpala)

ZÖLD
IRÁNYTŰ
Alapítvány

(Kisgyőr környékén több feltehetőleg középkorból származó vármaradvány található. Tervezett tanösvényünk egyik állomása ezek közül érint egyet a Vár-hegyet.)

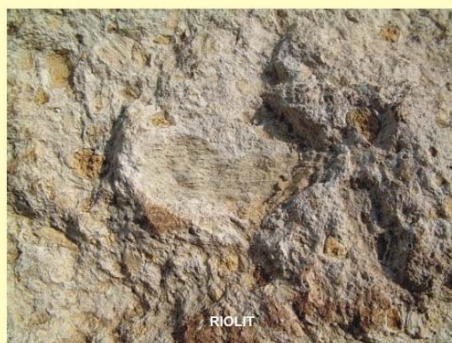
A Bükkalja földtani megismerése a XIX. század második felében kezdődött. A bécsi földtani intézet felvételezői horzsakőtufát, horzsakőkonglomerátumot, trachitporfirt és riolitlávát ábrázoltak a régióban.

Földtani értelemben Bükkalján azt a Miskolctól Demjénig húzódó, Ék-DNy-i csapású mintegy 40 km hosszú és 8-10 km széles dombvonulatot értjük, ami Dk-i irányban fokozatosan simul bele az Alföldre, és zömében miocén vulkáni képződmények építik fel.

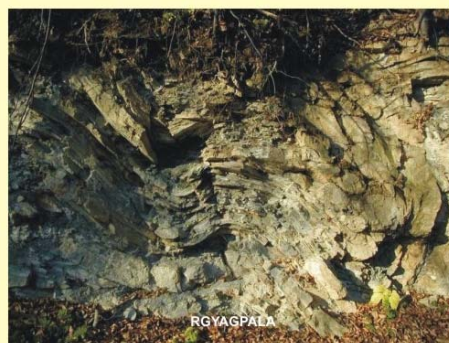
A **riolit** kis sűrűségű, világos színű, savanyú összetételű (több mint 65 % szilíciumdioxid tartalmú) kőzet, ami leginkább piróklantit formájában fordul elő. Elsősorban közeledő lemezszegélyekhez kapcsolódik. A riolitból képződött talajok gazdaságilag nagy értékűek, mivel nyomelem koncentrációjuk magas, gazdagok káliumban és foszforban.

A Bükk hegység földtani térképe szerint tari dácittufa, gyulakeszi riolittufa formáció, kisgyőri tufa (ignimbrit) található ezen a környéken.

A sötétszürke **agyagpala**, amely a tanösvényünkön is megfigyelhető, az átalakult (metamorf) kőzetek csoportjába tartozik. Az agyag az egymásra üledő rétegek nyomása és a magas hőmérséklet hatására összepréselődik, majd átkristályosodik. A nyomás az agyagrétegek közül vizet szorít ki, a kőzet elegyrészei a nyomás irányára merőlegesen rendeződnek el. Az eredeti agyagtól kisebb víztartalma, palás hasadása, valamint az eredeti alkotórészek (agyagásványok, földpátok, csillámok, kvarc) mellett megjelenő szericit különbözteti meg.

RIOLIT

AGYAGPALA

Kisgyőr

10

Majorvár

(a község története, földvárak)

ZÖLD
IRÁNYTŰ
Alapítvány

Borsod megye, ezen belül Kisgyőr történelmét tanulmányozva arra a következtetésre juthatunk, hogy ősidők óta lakott terület. A település neve a magyar gyűr, domb, bucka szóval azonosítható (mások török eredetűnek vélik).

Amikor Őrs úr Borsodban elhelyezkedett, Kács és Harsányi települése mellett már Kisgyőr is feltűnik mintegy húsz családdal. Itt ered a Csincse-patak, amely távolabb a Nyáráddal találkozik, hogy a Tiszáig eljusson. Györffy György történész szerint, amikor Őrs úr szállásterületét kisajátította, akkor ott a környék lakott helyein nagyszámú szláv népességet talált.

Kisgyőr neve először 1261-ben tűnik föl egy 1261. szeptember 9-én keletkezett oklevélben, amelyben IV. Béla király belefoglalja az egeri egyházmegye valamennyi birtokát, halászóvizét, összes kiváltságát és tizedszerzési jogát.

Történelmünk egyik legfőbb eseménye (Muhi 1241.) nagy veszteséggel érte Borsodot. Az embervesztés viszonylag azért volt kicsi, mert a lakosság az erdőbe menekülhetett. A tatárjárás után a magyarországi várakat megerősítették, felújították.

Muhitól (1241) Mohácsig (1526) a Diósgyőri vár szerepe mindig fontos volt Kisgyőr életében. Az 1300-as évektől a diósgyőri uradalom királyi birtok.

Az 1514-ben keletkezett Werbőczy törvénykönyv a diósgyőri Koronauradalomban tesz említést Kisgyőről. 1540-ben Kisgyőr zálogbirtok. Ezek a tulajdonviszony változások adózás szempontjából Kisgyőr lakosságát is érintették.

A török időkben Kisgyőrt is felgyújtották. A keresztési csata, amely Eger elestével egyidőben zajlott, hatással volt a kisgyőriek életére is. Nem alaptalan az a feltetelezés tehát, hogy ezekben az időkben a Kisgyőr környéki földvárak szerepet játszottak a harcokban, küzdelmekben, vagy éppen a harcoló csapatok bújtatásában, védelmében. A földvárak szinte körülölelik Kisgyőr települést. Ezek a védvárak viszonylag rövid idő alatt épültek a környéken bőven előforduló földből, fából, kőből. Szinte teljes védelmet nyújtottak az ott meghúzódó lakosságnak, harcosoknak. A védelem akár évekig is eltarthatott, biztonságot nyújtva vándorló őseinknek, a népvándorlás középségeinek.

A legkorábbi erődítmények a bronzkorból (Kr.e. 2000/1750) valók, pl. a **Hársasvár** sorolható ide. A falutól északkeletre mintegy három kilométerre két vízmosásos völgy között hosszan elnyúló lapos dombhat legkiemelkedőbb pontját foglalja el. Alakja ovális, elmosódott, pereme alatt terasz (feltehetően betemetődött árok) veszi körül.

Az **Alsó Kecskevár** Kisgyőrtől nyugatra, 6 kilométerre található. A körülbelül 30 x 20 méteres kiterjedésű kis platót szabálytalan hatszögben fallal vették körül. A fal vastagsága egy méter, helyenként másfél méter magasán áll. Nyugati oldalán már teljesen lepusztult. Árka, sánca nincs, a meredek, sziklás hegyoldal miatt felesleges is lett volna. Jellege alapján középkori eredetűnek tűnik.

A **Halomvár** a falutól délnyugatra helyezkedik el egy lapos fennsík északi végében. Az irodalomban a XIX. század óta szerepel. Középen 11 méter magas kerek mesterségesen emelt halom magasodik, meredek oldalakkal, középen mélyedéssel. Délkeleti oldala nyitott. A halom körüli területet 70-100 méter távolságra árok veszi körül, meglehetősen szabálytalan kör alakban. Az árok szélessége 22 m, mélysége 5 m körüli.

A kisgyőri mondák egy érdekes motívuma: tündérek labdáztak a földvárak között.

Amit a kisgyőri földvárakról tudunk, Nováki Gyula tanulmányai alapján és Sándorfi György rajzai alapján Kisgyőről készült könyvünkben, Papp János tanulmányában olvashatjuk részletesebben.

Kisgyőrtől nyugatra, közel 1,5 km-re, a Csincse-patak jobb partja felett, keletre kiugró földnyelv végén van a **Vár-hegy** (vagy **Majorvár**). A kis, hosszukás plató területe 32 x 20 m. A közepén álló négyszögletes épület legalsó szintjét mélyen a sziklába faragták. Más épületnek vagy falnak nincs nyoma a felszínen. 10-15 méterrel alacsonyabban sánc veszi körül, amely különösen a nyugati, leginkább támadható oldalon magas. Történetére kevés adatunk van, jellege alapján középkorinak tekintjük.

DIÓSGYŐRI VÁR

Kisgyőr

11

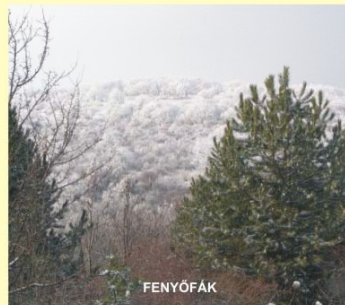
Várerdő

(invazív növényállomány
v. „Özönnövényekkel meghódított területek”)

ZÖLD
IRÁNYTÚ
Alapítvány

Az idegenhonos növények komoly természetkárosító hatást okozhatnak, melyre szomorú példát mutat a váerdei feketefenyő és akácállományok megléte is. A gyepterületeken a legeltetés felhagyásával részben spontán betelepüléssel is terjedő akác komoly természetvédelmi és erdőfenntartási problémákhoz vezet. Amennyiben összevetjük egy természetes erdőállomány fajkészletét egy másodlagosan kialakult akácoséval, akkor azt kell tapasztalnunk, hogy a természetsterű erdők típusjelző illetve gyakori fajai szinte teljesen eltűnnek, visszaszorulnak, míg az akácos alatt csak nitrofitá gyomok képesek túlélni, melyek közül megfigyelhető a vérehulló fecskefű (*Chelidonium majus*), a nagy csalán (*Urtica dioica*), a csomós ebír (*Dactylis glomerata*) a különböző szederfajok (*Rubus* spp.) és a szintén nem őshonos kanadai aranyvessző (*Solidago canadensis*). Az ősszel lehulló akáclevelek más növények fejlődését az általuk termelt kémiai anyagok segítségével gátolják (alleopatikus hatás), míg a fekete fenyveseknél maga a vastag, nemezes tűlevéltakaró gátolja a növények fejlődését, azáltal is, hogy a talaj elsavanyosodásához vezet.

A művelés felhagyásával, visszaszorulásával a völgytalpi mocsárrét nádasodása, a mocsárrétek cserjésedése is megfigyelhető a területen. Így az értékes takarmánynövények kiszorulnak a gyeptől. Ismét művelésbe vonással meg lehet állítani a rét minőségének romlását, illetve a további spontán erősödést, de ehhez aktív természetvédelmi szempontból is kívánatos beavatkozások kellenek- (pl. szarvasmarha,- legeltetésével, könnyű kaszálógépek, rendsodrók, bálázók használatával, kézi kaszálással).

FENYŐFAK

VÉREHULLÓ FECSKEFŰ

KANADAI ARANYVESSZŐ

TÚRÁZÁSOD SORÁN, EZ A TÉRKÉP, SEÍTSÉGÜL SZOLGÁL:

**HA FIGYELMES VAGY, A
KÖVETKEZŐ
ÉLŐLÉNYEKKEL, ÉS
VÁLTOZATOS
TÁJAINKKAL
ISMERKEDHETSZ MEG:**

NÖVÉNYEK:

árvalányhaj

bíboroskosbor

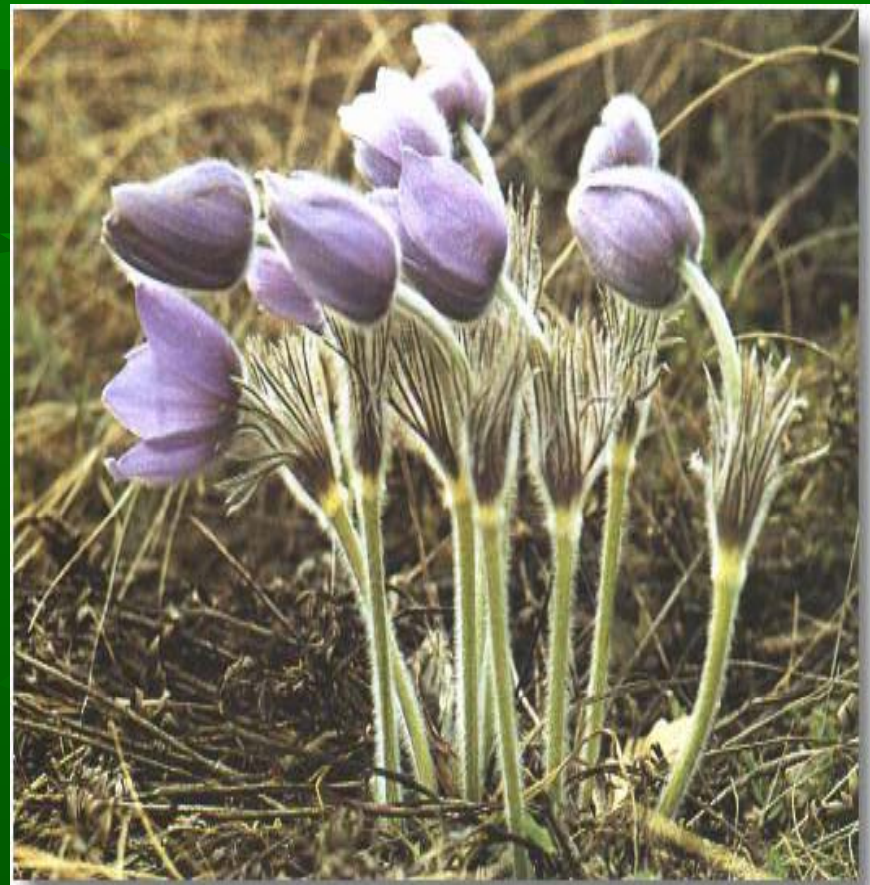
henyeboroszlán

nagyezerjő fű

leánykökörcsin

pirosló hunyor

tavaszi hérics

szibériai nőszirm

varjúháj

vérehulló fecskefű

vitéz kosbor

harangvirág

szellőrózsa

kankalin

odvas keltike

bogláros szellőrózsa

aranyvessző

LEPKÉK:

bükki szerecsenboglárka

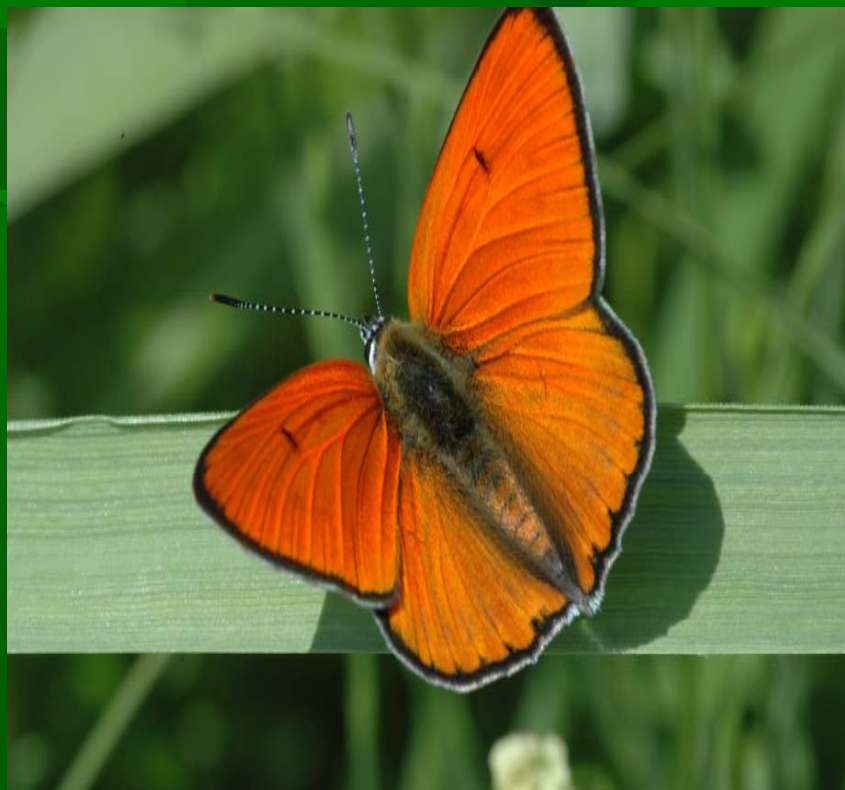
farkasalma lepke

kardfarkú lepke

nagy tűzlepke

NAGYOBB ÁLLATOK:

szürkemarha

kecske

mangalica

rackajuh

ŐZ

szarvas

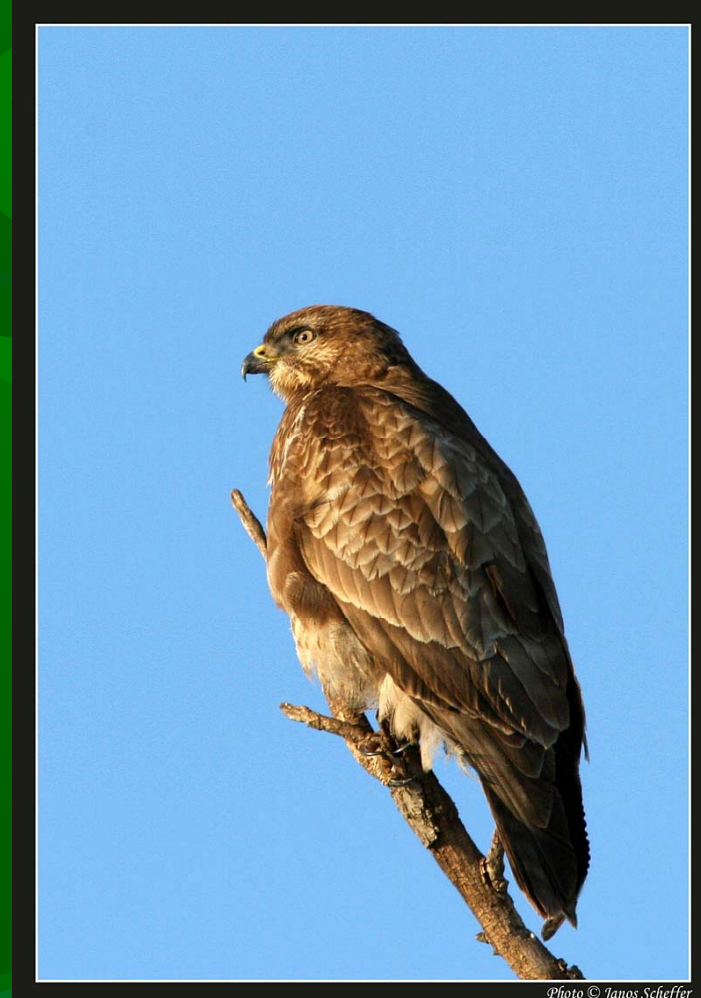
vaddisznó

parlagi sas

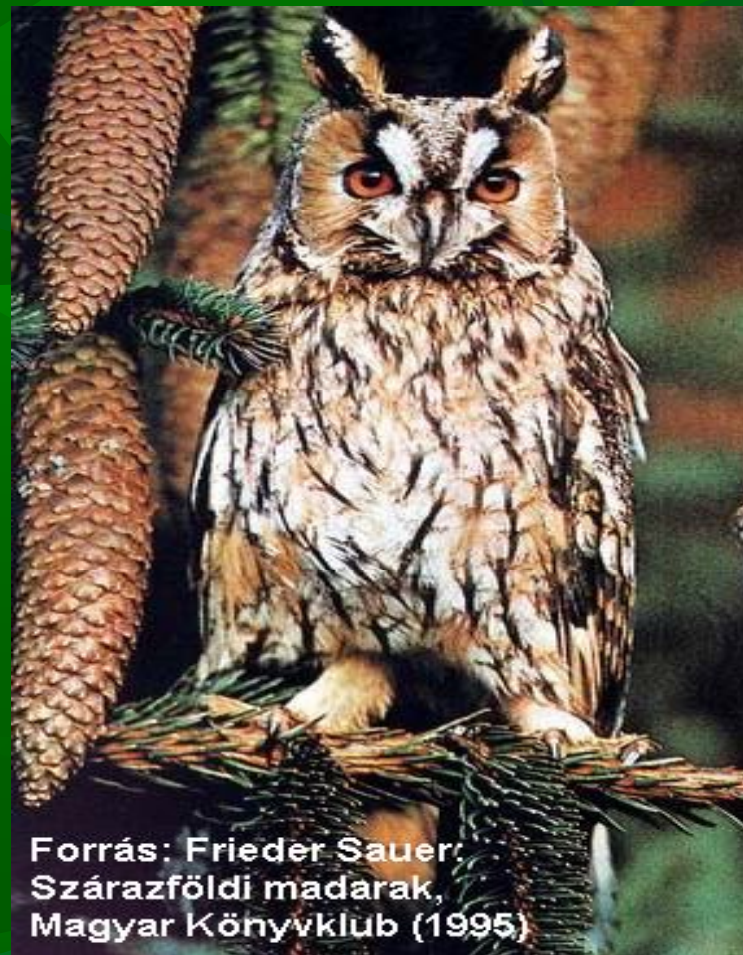
egerészölyv

parlagi sas

fülesbagoly

Forrás: Frieder Sauer:
Szárzöldi madarak,
Magyar Könyvklub (1995)

holló

feketeharkály

© - lubomir hlasek

www.hlasek.com

Dryocopus martius 6180

erdei sikló

gyepi béka

foltos szalamandra

zöld gyík

ÚTVONALUNK, IGEN VÁLTOZATOS TÁJAT TÁR ELÉTEK: szőlőművelés

szürkekőbánya szürkekő felhasználása

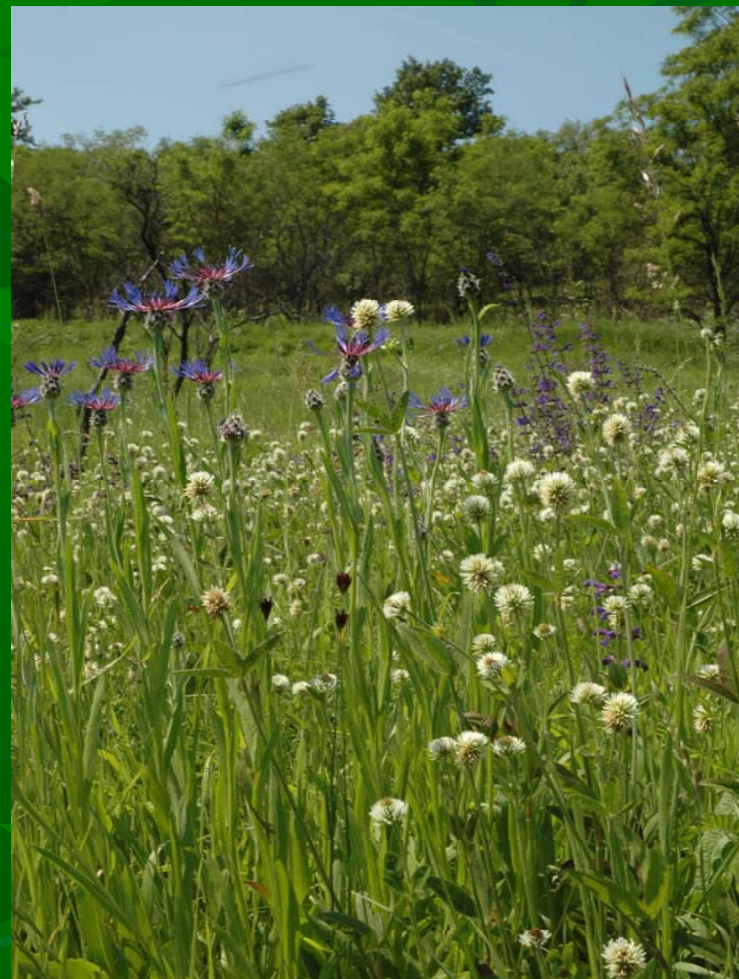
riolit

agyagpala

mező

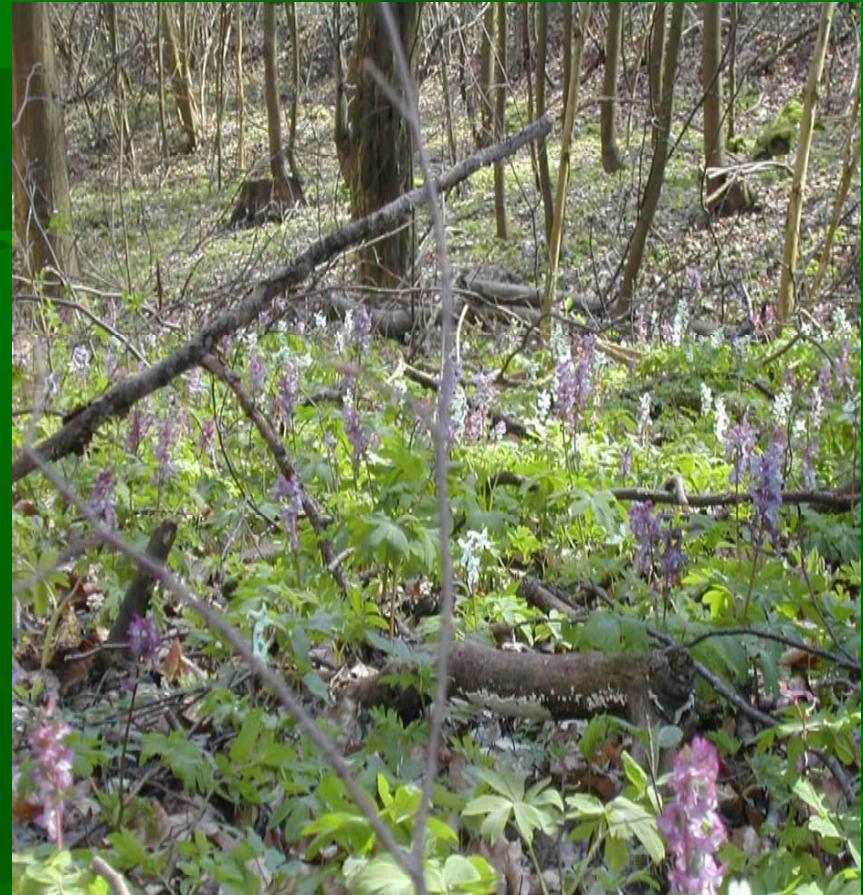

bükkös

gyertyános-tölgyes

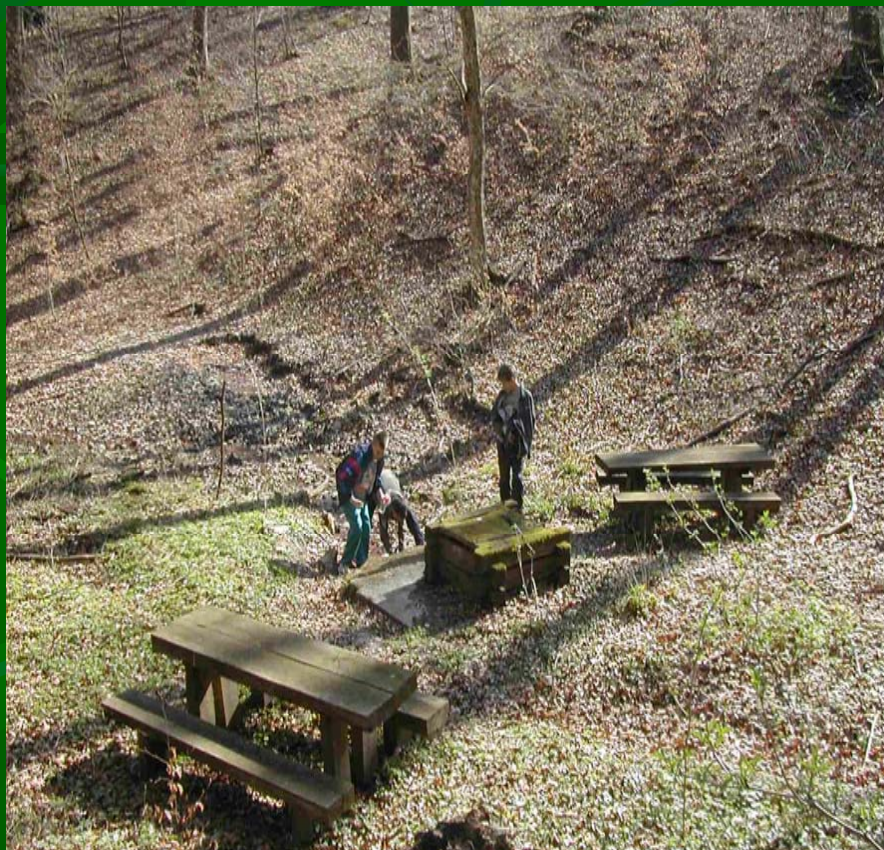
fakitermelés

rejtőzködő élőlények

Remete-kút

forrás

bokros bozótos

fenyves

A SIKERES TÚRA UTÁN, ÚJRA EZ A KÉP FOGAD:

PARLAGI SAS TANÖSVÉNY

„A földi környezet megmentéséhez nem elegendő a tudomány és a technika eszköztára, az emberek szemléletének változása is szükséges.”

Szeretnénk azt remélni, ehhez a változáshoz, tanösvényünkkel mi is hozzájárultunk!

**VISSZAVÁRUNK !
VIZONTLÁTÁSRA !**

A PARLAGI SAS TANÖSVÉNYRŐL,
TOVÁBBI INFORMÁCIÓ:

Általános Iskola és Napköziotthonos Óvoda

3556 Kisgyőr Dózsa Gy. út 26.

Tel./ Fax:06-46-478-200

-E-mail:kisgyori.iskola@freemail.hu

-Honlap:www.kisgyor.hu